

Straszliwe boginie

(Recenzja: Małgorzata Oleszkiewicz-Peralba, *Fierce Feminine Divinities of Eurasia and Latin America: Baba Yaga, Kālī, Pombagira and Santa Muerte*, New York 2015, ss. 188).

Joanna Gruszevska
Instytut Filozofii
Uniwersytet Jagielloński

Małgorzata Oleszkiewicz-Peralba jest wykładowcą na Uniwersytecie San Antonio w Teksasie. Jej zainteresowania badawcze sytuują się w obrębie kultury i literatury latynoamerykańskiej. Specjalizuje się również w badaniach porównawczych, międzykulturowych oraz Gender Studies, czego dowodem jest między innymi jej poprzednia książka *The Black Madonna in Latin America and Europe: Tradition and Transformation*.

W książce *Fierce Feminine Divinities of Eurasia and Latin America: Baba Yaga, Kālī, Pombagira and Santa Muerte* autorka porównuje cztery boginie przynależące do różnych kręgów kulturowych. Swoje założenia badawcze i metodologiczne przedstawia we wprowadzeniu. Wskazuje, że chociaż analizowane przykłady dzielą obszary pochodzenia i czas, autorka zauważa wiele elementów wspólnych. Wszystkie poddane oglądowi przykłady bogiń są opisywane w źródłach jako pełne mocy, niezależne, mądre i odważne. Każda z nich związana jest z aspektem śmierci i narodzin, przekraczania światów i granic. Jak podkreśla autorka, w wypadku wszystkich analizowanych przykładów spotykamy również analogie w przedstawieniach ikonograficznych, co wyraża się w często pojawiających się atrybutach, takich jak ludzkie kości, czaszki czy węże. Zdaniem autorki boginie w swoim straszliwym aspekcie stają się upostaciowaniem liminalności – koncepcji, która w wymiarze antropologicznym została wieloaspektowo opisana przez Victora Turnera. Wskazują na to ich miejsca przebywania – są to często tereny marginalne, takie jak cmentarze (lub w wypadku Kali pola kremacyjne), lasy bądź rozdroża. Symbolika z nimi związana odnosi się do śmierci i odrodzenia. Ponadto wszystkie analizowane przykłady pochodzą z regionów świata uznawanych za marginalne, to jest wschodniej Europy, Azji Południowo-Wschodniej oraz Ameryki Łacińskiej.

Książka składa się z dwóch części, z których każda zawiera po dwa rozdziały. W części pierwszej, dotyczącej obszaru Eurazji, przedstawia Babę Jagę oraz hinduistyczną boginię Kali (Kālī). Źródłami dla rozdziału *Baba Yaga, the Witch from Slavic Fairy Tales* są słowiańskie, przede wszystkim rosyjskie, baśnie magiczne. Na podstawie elementów w nich występujących autorka rekonstruuje atrybuty Baby Jagi i symbolikę związaną z jej postacią. W ramach analizy odnosi się również do innych elementów folkloru słowiańskiego, między innymi polskiego wzornictwa ludowego. Dowodzi, że sposób opisywania Baby Jagi może być uznany za pozostałości kultu Wielkiej Bogini w folklorze słowiańskim, a ona sama może być interpretowana jako słowiańska bogini śmierci i odrodzenia. Drugi rozdział części dotyczącej bogiń Eurazji (*Kālī, the Ultimate Fierce Feminine*) poświęcony jest Kali. Autorka na podstawie analizy opracowań i tekstów źródłowych wnikliwie eksploruje wątki związane z manifestacją żeńskiej energii (śakti), posesjami oraz ikonograficznymi przedstawieniami bogini. Jednak jest to również rozdział najkrótszy, ubogi w materiał ikonograficzny w porównaniu z pozostałymi – co zaskakuje, zwłaszcza że właśnie wizerunek tej bogini widnieje na okładce. Niewątpliwie ta część zawiera interesujące wątki warte dalszego rozwinięcia, jak na przykład jedynie wstępnie zarysowany problem kultu Kali poza Indiami.

W części drugiej autorka analizuje postaci dwóch współcześnie czczonych bogiń latynoamerykańskich: Pombagiry (rozdział *Pombagira, the Holy Streetwalker*) i Santa Muerte (*Santa Muerte, Death the Protector*). W obu rozdziałach autorka prezentuje materiał oparty na wielokrotnych badaniach terenowych, a także zgromadzony przez siebie materiał ikonograficzny. Zarówno kult Pombagiry, jak i Santa Muerte w ich obecnych formach pojawił się w XX wieku, w dobie społeczno-ekonomicznego kryzysu. Autorka dowodzi, że obie postaci są niezwykle interesującymi przykładami współczesnego synkretyzmu religijnego, a ich wieloznaczność i ambiwalencja pozwalają na adaptację kultu do potrzeb wyznawców, którzy często rekrutują się z grup marginalnych i społecznie nieuprzywilejowanych czy nawet środowisk przestępczych.

Monografia Małgorzaty Oleszkiewicz-Peralby jest wartościową pozycją z zakresu religioznawstwa porównawczego. Autorka podjęła się analizy postaci straszliwych bogiń w wymiarze dotychczas nieprezentowanym, porównując postaci z odległych obszarów kulturowych. Warto zaznaczyć, że w wymiarze badań religii latynoamerykańskich książka porusza tematy dotychczas stosunkowo słabo zbadane, zarówno kult Santa Muerte, jak i Pombagiry nie mają bowiem licznych naukowych opracowań, zwłaszcza w formie monografii. Napisana przystępnym językiem, erudycyjna i dobrze opracowana pod względem naukowym książka *Fierce Feminine Divinities of Eurasia and Latin America: Baba Yaga, Kālī, Pombagira and Santa Muerte* może stanowić interesującą lekturę dla studentów i specjalistów z zakresu latynoamerykanistyki, religioznawstwa, kulturoznawstwa czy Gender Studies.